Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
JULIANE KOKOTT
przedstawiona w dniu 23 grudnia 2015 r.*

Sprawa C-196/15

Granarolo SpA

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Cour d'appel de Paris (Francja)]

Jurysdykcja w sprawach cywilnych i handlowych — Rozporządzenie (WE) nr 44/2001 — Jurysdykcja szczególna — Artykuł 5 pkt 1 i 3 — Nagłe zerwanie stosunków handlowych — Charakter danego powództwa jako powództwa, za pomocą którego dochodzone jest roszczenie ex delicto, względnie roszczenie ex contractu

I – **Wprowadzenie**

1. Niniejsza sprawa stwarza Trybunałowi ponownie okazję rozgraniczenia podstaw jurysdykcji szczególnej, które rozporządzenie (WE) nr 44/2001** przewiduje w kontekście dochodzenia roszczeń wynikających z umowy (ex contractu) oraz roszczeń wynikających z czynu niedozwolonego (ex delicto).

2. Konkretnie chodzi kwestę, czy w sytuacji gdy powództwo odszkodowawcze jest oparte wyłącznie na nagłym zerwaniu stosunków handlowych, zastosowanie znajdzie podstawa jurysdykcji mająca zastosowanie w sprawach z zakresu odpowiedzialności ex delicto.

II – **Ramy prawne**

A – *Prawo Unii*

3. Artykuł 5 rozporządzenia nr 44/2001 stanowi:

„Osoba, która ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, może być pozwana w innym państwie członkowskim:

1. a) jeżeli przedmiotem postępowania jest umowa lub roszczenia wynikające z umowy – przed sąd miejsca, gdzie zobowiązanie zostało wykonane albo miało być wykonane;

* Język oryginału: niemiecki.

** Rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. L 12 z 16.1.2001, s. 1 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 19, t. 4, s. 42).

b) w rozumieniu niniejszego przepisu – i o ile co innego nie zostało uzgodnione – miejscem wykonania zobowiązania jest:

— w przypadku sprzedaży rzeczy ruchomych – miejsce w państwie członkowskim, w którym rzeczy te zgodnie z umową zostały dostarczone albo miały zostać dostarczone;

— w przypadku świadczenia usług – miejsce w państwie członkowskim, w którym usługi zgodnie z umową były świadczone albo miały być świadczone;

[…]

3. jeżeli przedmiotem postępowania jest czyn niedozwolony lub czyn podobny do czynu niedozwolonego albo roszczenia wynikające z takiego czynu – przed sąd miejsca, gdzie nastąpiło lub może nastąpić zdarzenie wywołujące szkodę;

[…]”.

B – *Prawo krajowe*

4. Artykuł L. 442-6 francuskiego Code de commerce (kodeksu handlowego) stanowi:

„[…] Przedsiębiorca prowadzący działalność wytwórczą, handlową, przemysłową lub ujętą w wykazie zawodów rzemieślniczych zobowiązany jest do naprawienia szkody, którą wyrządził czynem polegającym na:

[…]5. nagłym, całkowitym lub częściowym, zerwaniu stałych stosunków handlowych bez wypowiedzenia na piśmie, z uwzględnieniem czasu trwania stosunków handlowych i z zachowaniem minimalnych okresów wypowiedzenia stosowanych w obrocie handlowym określonych w porozumieniach międzybranżowych […]. W braku owych porozumień minister ds. gospodarki może w drodze rozporządzenia określić, dla każdej kategorii towarów, minimalne okresy wypowiedzenia, z uwzględnieniem praktyk stosowanych w obrocie handlowym, oraz ustalić warunki zrywania stosunków handlowych, w szczególności z uwzględnieniem czasu ich trwania. Powyższe przepisy pozostają bez uszczerbku dla możliwości odstąpienia od umowy bez wypowiedzenia w razie niewykonania przez drugą stroną jej zobowiązań albo w razie wystąpienia siły wyższej […]”.

III – **Postępowanie główne i pytania prejudycjalne**

5. Spółka prawa francuskiego sprzedawała jako dystrybutor spółki prawa francuskiego produkty spożywcze przez około 25 lat. U podstaw tych długotrwałych stosunków handlowym nie leżała ani umowa ramowa, ani w szczególności żadne zastrzeżenie wyłączności.

6. W dniu 10 grudnia 2012 r. spółka prawa włoskiego poinformowała spółkę prawa francuskiego, że ów stosunek handlowy ustanie z dniem 1 stycznia 2013 r.

7. Spółka prawa francuskiego wytoczyła przeciwko spółce prawa włoskiego powództwo przed Tribunal de commerce Marseille (sądem gospodarczym w Marsylii) o odszkodowanie z tytułu nagłego zerwania stałych stosunków handlowych na podstawie art. L. 442-6 code de commerce. Stwierdzając, że przedmiotem postępowania jest czyn niedozwolony, Tribunal de commerce uznał się za właściwy do rozpoznania wytoczonego powództwa na podstawie art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001.

8. Jurysdykcję sądów francuskich kwestionuje środek odwoławczy wniesiony przez spółkę prawa włoskiego.

9. W takich to okolicznościach rozpatrujący środek odwoławczy Cour d'appel de Paris (sąd apelacyjny w Paryżu) zawiesił postępowanie i postanowił celem uzyskania orzeczenia w trybie prejudycjalnym przedstawić Trybunałowi następujące pytania:

„1. Czy wykładni art. 5 ust. 3 rozporządzenia Rady [nr 44/2001] należy dokonywać w ten sposób, że powództwo o odszkodowanie w związku z zerwaniem stosunków handlowych z dystrybutorem, których przedmiotem była dostawa towarów i które podmioty tych stosunków utrzymywały od wielu lat bez zawarcia umowy ramowej ani zastrzeżenia wyłączności, należy do kategorii spraw z zakresu odpowiedzialności deliktowej?

2. W razie udzielenia na pytanie pierwsze odpowiedzi przeczącej – czy miejsce wykonania zobowiązania, na tle którego wytoczono powództwo, o którym mowa w [pytaniu pierwszym], należy ustalić na podstawie art. 5 ust. 1 lit b) tego rozporządzenia?".

IV – **Ocena prawna**

A – *W przedmiocie pierwszego pytania prejudycjalnego*

10. Za pomocą swojego pierwszego pytania prejudycjalnego sąd odsyłający pragnie w istocie ustalić, czy w przypadku powództwa o odszkodowanie, takiego jak stanowiące przedmiot postępowania głównego, zastosowanie znajduje podstawa jurysdykcji mająca zastosowanie w sprawach z zakresu odpowiedzialności ex delicto zgodnie z art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001.

11. Trybunał dokonał rozgraniczenia pomiędzy podstawą jurysdykcji mającą zastosowanie w sprawach z zakresu odpowiedzialności ex contractu a mającą zastosowanie w sprawach z zakresu odpowiedzialności ex delicto w 2014 r. w sprawie Brogsitter[***].

1. Wyrok Brogsitter

12. W sprawie tej Trybunał udzielał odpowiedzi na pytanie, czy powództwa dotyczące odpowiedzialności cywilnej, mające w prawie krajowym charakter powództwa, za pomocą którego dochodzone jest roszczenie ex delicto, należy jednak – z uwagi na umowę wiążącą strony – uznać również za objęte zakresem stosowania podstawy jurysdykcyjnej dla „umowy lub roszczeń wynikających z umowy"[****].

13. Przy dokonywaniu rozgraniczenia pomiędzy podstawą jurysdykcji mającą zastosowanie w sprawach z zakresu odpowiedzialności ex contractu a podstawą jurysdykcji mającą zastosowanie w sprawach z zakresu odpowiedzialności ex delicto Trybunał oparł się na kryterium, czy „w celu wykazania zgodnego lub, przeciwnie, niezgodnego z prawem charakteru zachowania zarzucanego przez powoda pozwanemu niezbędna okazuje się wykładnia umowy wiążącej pozwanego z powodem"[*****]. Wykładnia umowy jest niezbędna, gdy „przedmiotem powództw[a] […] jest żądanie naprawienia szkody, którego kauzy można racjonalnie upatrywać w naruszeniu praw i obowiązków wynikających z umowy wiążącej strony w postępowaniu głównym, co spowodowałoby konieczność wzięcia go pod uwagę przy rozstrzyganiu sprawy"[******].

*** Wyrok Brogsitter (C-548/12, EU:C:2014:148).

**** Wyrok Brogsitter (C-548/12, EU:C:2014:148, pkt 16).

***** Wyrok Brogsitter (C-548/12, EU:C:2014:148, pkt 25).

****** Wyrok Brogsitter (C-548/12, EU:C:2014:148, pkt 26).

14. Gdy wykładnia umowy jest niezbędna, w grę wchodzi podstawa jurysdykcji mająca zastosowanie w sprawach z zakresu odpowiedzialności ex contractu zgodnie z art. 5 pkt 1 względnie podstawa jurysdykcji mająca zastosowanie w sprawach z zakresu odpowiedzialności ex delicto zgodnie z art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001.

2. Zastosowanie zasad rozwiniętych w wyroku Brogsitter do rozpatrywanego przypadku

15. W niniejszej sprawie powstaje problem zbliżony do problemu, którego dotyczyła sprawa Brogsitter.

16. Również tym razem sąd odsyłający przyjmuje za punkt wyjścia, że podnoszone roszczenie ma na gruncie prawa krajowego******* charakter deliktowy.

17. W niniejszym przypadku – inaczej aniżeli w sprawie Brogsitter – nie zachodzi jednak konieczność dokonania wykładni umowy wiążącej strony, która to konieczność mógłby uzasadnić stosowanie podstawy jurysdykcji mającej zastosowanie w sprawach z zakresu odpowiedzialności ex conctractu.

18. Roszczenie odszkodowawcze jest oparte na nagłym zerwaniu stosunków handlowych, w ramach których miały miejsce dostawy wielu towarów na rzecz spółki prawa francuskiego. Jednak umowa ramowa, regulująca całościowo stosunki handlowe stron, nie istniała. Dla decydującej kwestii, mianowicie czy w przypadku zerwania stosunków handlowych został zachowany odpowiedni okres wypowiedzenia, nie ma zatem znaczenia przestrzeganie uzgodnień stron********.

19. Żądanie odszkodowania jest raczej – ze względu na jego charakter – oderwane od stosunku zobowiązaniowego. Jego podstawy nie stanowią uzgodnienia stron, które przybrałyby formę umowy, lecz przepis ustawowy, który w interesie dobrej organizacji życia gospodarczego dezaprobuje każde nagłe zerwanie stosunków handlowych i w przypadku takiego zerwania przewiduje roszczenia odszkodowawcze dla dotychczasowego partnera handlowego.

20. Rozpatrywana sytuacja stanowi zatem w pewnym stopniu przeciwieństwo sytuacji, w odniesieniu do której wydany został wyrok Brogsitter: W tamtym przypadku chodziło o roszczenie odszkodowawcze, które co do zasady było wywodzone z naruszenia umowy. Tymczasem w niniejszym przypadku kauzę podnoszonego roszczenia o naprawienia szkody stanowią nie istniejące *umowy*, lecz raczej *fakt niezawarcia kolejnych umów* wynikający z nagłego zerwania stosunków handlowych. Nie chodzi więc o naruszenia umowy, ale o odmowę zawarcia umowy przez wcześniejszego partnera handlowego. Kauza roszczenia odszkodowawczego nie ma zatem związku z umową.

21. Związek z umową mógłby istnieć (hipotetycznie) tylko wtedy, gdyby zrywający stosunki handlowe powołał się na ewentualne wcześniejsze naruszenia umowy przez wierzyciela z tytułu stosunku prawnego, tak aby w ten sposób uzasadnić zerwanie stosunków handlowych i uwolnić się od obowiązku odszkodowawczego. Tego rodzaju obrona – nawet gdyby została podniesiona w formie zarzutu, do którego to założenia brak jest podstaw – pozostawiłaby jednak sam charakter roszczenia odszkodowawczego bez zmian i nie przekształciłaby go w roszczenie wynikające z umowy.

******* Sąd odsyłający nie zajmuje się bliżej kwestią, iż spór w postępowaniu głównym podlega prawu francuskiemu. Tymczasem nie jest to rzeczą oczywistą, lecz wymagałoby zasadniczo ustalenia na podstawie właściwych przepisów kolizyjnych względnie przepisów wymuszających swoje zastosowanie (niem. Eingriffsnormen), o które sąd odsyłający nie pyta i do których analizy brak wystarczających elementów w rozpatrywanym wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.

******** Dla przywołanej podstawy prawnej roszczenia nie ma przy tym nawet znaczenia – jak powołując się na orzecznictwo sądów najwyższych instancji twierdzi rząd francuski – czy doszło już do zawarcia umów, czy też stosunki handlowe znajdowały się jeszcze w stadium poprzedzającym zawarcie umowy.

22. „Umowa lub roszczenia wynikające z umowy" nie są zatem przedmiotem niniejszego postępowania i w związku z tym przewidziana w art. 5 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001 podstawa jurysdykcji mająca zastosowanie w sprawach z zakresu odpowiedzialności ex contractu nie może znaleźć w niniejszej sprawie zastosowania.

23. Z uwagi na jego charakter roszczenie takie jak dochodzone w postępowaniu głównym należy raczej zakwalifikować jako mające charakter deliktowy, tak jak dokonał tego już wielokrotnie Trybunał w przypadku roszczeń podnoszonych z powodu zawinionego zerwania stosunków handlowych*********. Roszczenia te są porównywalne z roszczeniem podnoszonym w niniejszej sprawie o tyle, że również w tym przypadku brak jest „zobowiązań podjętych dobrowolnie […] przez jedną stronę względem drugiej"********** i ostatecznie podnoszone roszczenie opiera się na zarzucie naruszającego dobrą wiarę zachowania partnera handlowego***********.

24. W świetle powyższego na pierwsze pytanie prejudycjalne należy odpowiedzieć, że powództwo o odszkodowanie w związku z nagłym zerwaniem stosunków handlowych, u podstawy których nie leżała umowa ramowa ani zastrzeżenie wyłączności, dotyczy roszczenia wynikającego z czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego i w związku z tym jest objęte zakresem stosowania art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001.

B – *W przedmiocie drugiego pytania prejudycjalnego*

25. Jako że na pierwsze pytanie prejudycjalne nie udzielono odpowiedzi przeczącej, zbędne staje się udzielenie odpowiedzi na drugie pytanie prejudycjalne, za pomocą którego sąd odsyłający pragnie ustalić, na wypadek gdyby – inaczej aniżeli w tym przypadku – odrzucona została możliwość zastosowania podstawy jurysdykcji mającej zastosowanie w sprawach z zakresu odpowiedzialności ex delicto, czy art. 5 pkt 1 lit. b) rozporządzenia nr 44/2001 jest właściwy dla ustalenia miejsca wykonania zobowiązania, stanowiącego przedmiot sporu.

26. Na wszelki wypadek należy krótko zająć się pytaniem drugim i odesłać do wyroku Trybunału Corman-Collins***********, w którym powstała kwestia, czy do roszczenia odszkodowawczego dystrybutora, powstałego w związku z rozwiązaniem ustnej umowy dystrybucji**********, zastosowanie znajduje przepis art. 5 pkt 1 lit. b) rozporządzenia nr 44/2001.

27. Trybunał stwierdził przy tym, że umowa dystrybucji, „która jest zawierana przez dwa podmioty gospodarcze w formie umowy ramowej, mającej za przedmiot zobowiązanie do dostawy i zaopatrzenia na przyszłość, i w której podmioty te przewidziały szczególne postanowienia umowne w zakresie dystrybucji przez wyłącznego dystrybutora towarów sprzedawanych przez udzielającego prawa do sprzedaży"**********, należy uznać za umowę o świadczenie usług [w rozumieniu art. 5 pkt 1 lit. b) tiret drugie]. Natomiast w sytuacji istnienia „trwałych relacji handlowych pomiędzy dwoma podmiotami gospodarczymi, w przypadku gdy relacje te polegają na zawieraniu następujących po sobie umów, przy czym przedmiotem każdej z tych umów jest zobowiązanie do dostawy i odbioru towarów", należy myśleć o art. 5 pkt 1 lit. b) tiret pierwsze**********.

********* Wyrok Tacconi (C-334/00, EU:C:2002:499).

********** Wyrok Tacconi (C-334/00, EU:C:2002:499, pkt 27); zob. również wyrok Kolassa (C-375/13, EU:C:2015:37, pkt 39).

*********** Wyrok Tacconi (C-334/00, EU:C:2002:499, pkt 27).

************ Wyrok Corman-Collins (C-9/12, EU:C:2013:860).

************* Wyrok Corman-Collins (C-9/12, EU:C:2013:860, pkt 14): Na tym zasadza się istotna różnica w stosunku do niniejszym rozpatrywanej sprawy, w której – zgodnie z ustaleniami sądu odsyłającego – brak jest jakiejkolwiek umowy ramowej.

************** Wyrok Corman-Collins (C-9/12, EU:C:2013:860, pkt 36).

*************** Wyrok Corman-Collins (C-9/12, EU:C:2013:860, pkt 35, 36).

28. Już ze względu na brak istnienia między stronami umowy ramowej powyżej przytoczone rozważania nie mogą zostać odniesione do rozpatrywanego przypadku. Poza tym w postępowaniu głównym przedmiotem sporu nie jest „sprzedaż rzeczy ruchomych" w rozumieniu art. 5 pkt 1 lit. b) tiret pierwsze rozporządzenia nr 44/2001, lecz raczej nagłe zerwanie stosunków handlowych, przy czym bez znaczenia pozostaje konkretna treść umowy. Z tego względu art. 5 pkt 1 lit. b) rozporządzenia nr 44/2001 nie może znaleźć zastosowania.

V – **Wnioski**

29. W świetle powyższych rozważań proponuję, aby Trybunał Sprawiedliwości odpowiedział na pytanie prejudycjalne w następujący sposób:

Powództwo o odszkodowanie w związku z nagłym zerwaniem stosunków handlowych, u podstawy których nie leżała umowa ramowa ani zastrzeżenie wyłączności, dotyczy roszczenia wynikającego z czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego i w związku z tym jest ono objęte zakresem stosowania art. 5 pkt 3 rozporządzenia nr 44/2001.